

Zmiana 1989 w naszym języku i ocenie

Warszawa, maj 2009 roku

W 20 lat po zmianie ustroju w Polsce TNS OBOP zbadał, jak Polacy *nazywają* poprzedni i obecny ustrój oraz jak *oceniają* zmianę.

- Zapytani, jak najczęściej nazywają, nawet w myślach, ustrój sprzed 1989 r., Polacy najczęściej odpowiadają *komuna* (32%) i *komunizm* (29%), a także *socjalizm* (12%).
- Ustrój po 1989 r. Polacy najczęściej nazywają *demokracją* (36%) i *kapitalizmem* (12%); 10% nazywa go słowami typu *złe rządzenie, bezprawie, bałagan*.
- 13% badanych ma trudności z nazwaniem dawnego, a 21% - obecnego ustroju.
- 23% sądzi, że zmiana ustroju w 1989 r. była ogólnie zdecydowanie korzystna, a 50%, że była raczej korzystna dla Polski; zdaniem 13% była ona raczej niekorzystna, a 3% - zdecydowanie niekorzystna.
- Zdaniem 53% badanych zmiana ustroju wpłynęła w jakiś sposób na ich życie; zdaniem 35% - nie wpłynęła.
- Spośród tych, którzy dostrzegają wpływ zmiany ustroju na swe życie, 24% ocenia ten wpływ jako zdecydowanie korzystny, a 48% jako raczej korzystny; 17% ocenia go jako raczej niekorzystny, a 6% - jako zdecydowanie niekorzystny.

Cytowanie, publiczne odtwarzanie, kopiowanie oraz wykorzystywanie w innej formie danych, informacji i opracowań zawartych w tej publikacji jest dozwolone pod warunkiem podania źródła: TNS OBOP.

Dwadzieścia lat temu, w 1989 r. zmienił się w Polsce ustrój. Pytanie, z jakiego na jaki, a dokładniej, jak my, Polacy nazywamy dawny, a jak obecny ustrój. Słowa są ważne, gdyż klasyfikują zjawiska i niosą ze sobą, ich pozytywne i negatywne oceny. Wiele sporów to spory o słowa - o zawładnięcie sferą dyskursu publicznego, a przyjęcie przez ogół jakiejś nazwy oznacza przyjęcie definicji zjawiska. O to, jak najczęściej nazywają, nawet w myślach, stary i nowy ustrój, zapytano badanych w sondażu TNS OBOP w maju 2009 r.¹ Zrobiono to ponownie, gdyż podobne badanie przeprowadzono w lutym 2007 r. Zapytano ich też wprost, jak oceniają zmianę ustroju w 1989 r., czy była korzystna, czy niekorzystna – dla Polski i dla nich samych. W raporcie znajdują się ich odpowiedzi.

SŁOWA OD KOMUNIZMU DO DEMOKRACJI

Spontaniczne odpowiedzi poklasyfikowano na siedem kategorii. Tabela zawiera wynik tej klasyfikacji.

Odp. w proc.

LUDZIE ROZMAICIE NAZYWAJĄ USTRÓJ, KTÓRY ISTNIAŁ W POLSCE DO 1989 R. JAK PAN(I) NAJCZĘŚCIEJ NAZYWA, NAWET W MYŚLACH, TAMTEJ USTRÓJ?		
	Luty 2007	Maj 2009
komuna	33	32
komunizm	21	29
socjalizm	11	12
PRL, Polska Ludowa	6	5
dobry ustrój	7	7
zły ustrój	3	3
demokracja	1	0
inne	3	3
<i>trudno powiedzieć</i>	15	13

Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

¹ Sondaż TNS OBOP zrealizowany w dniach 7-10 maja 2009 r. na reprezentatywnej, losowej 1000-osobowej ogólnopolskiej próbie osób od 15 roku życia. Maksymalny błąd statystyczny dla takiej wielkości próby wynosi +/-3%, przy wiarygodności oszacowania równej 95%.

Okazuje się, że ustrój istniejący w Polsce do 1989 r. Polacy na ogół i coraz częściej nazywają określeniami wywodzącymi się od komunizmu; w 2007 r. jako komunę lub komunizm określało go 54%, a w 2009 r. tak określa go 61% badanych. Inne określenia występują nieporównanie rzadziej – socjalizmem nazywa tamten ustrój 12% badanych, a PRL i Polską Ludową - 5%. 7% nazywa go różnymi wyrażeniami pozytywnymi, a 3% - negatywnymi.

Nikt nie myślał o tamtym ustroju jako demokracji, nawet z przymiotnikiem „ludowa” czy „socjalistyczna” . Demokracja to ustrój obecny. Pokazano to w następującej tabeli.

Odp. w proc.

A JAK PAN(I) NAJCZĘŚCIEJ NAZYWA USTRÓJ, KTÓRY ISTNIEJE W POLSCE TERAZ, OD 1989 ROKU?		
	Luty 2007	Maj 2009
demokracja	35	36
niby-demokracja (pseudo., niepełna, rzekoma)	4	4
kapitalizm	11	12
dziki kapitalizm	5	4
wolna Polska	2	2
Solidarność	1	2
zły ustrój (złe rządzenie, bezprawie, anarchia, złodziejstwo)	10	8
bałagan (chaos, dziadostwo)	3	2
IV Rzeczpospolita (IV RP, Kaczyland)	2	0
postkomunizm (komuna, komuchy rządzą, socjalizm)	1	4
nie wiadomo co	3	2
inne	5	5
<i>trudno powiedzieć</i>	18	21

Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

O obecnym ustroju jako demokracji myśli 36% badanych, a 12% myśli o nim jako o kapitalizmie. Po 4% badanych używa tych określeń do krytyki społecznej, nazywając obecny ustrój już to pozorną demokracją, już to dzikim kapitalizmem. Zwraca uwagę, że spora część badanych (10%) do nazywania obecnego ustroju używa określeń, które mają wskazać na dezorganizację (*anarchia, chaos ...*). Zwraca

też uwagę, że znaczny odłam badanych, bo aż jedna piąta wciąż miała trudności z nazwaniem obecnego ustroju.

Można więc powiedzieć, że w świadomości społecznej dominuje takie wyobrażenie roku 1989, które polega na przejściu od komunizmu i socjalizmu do demokracji i kapitalizmu i że na ogół kierunek tej zmiany jest wartościowany pozytywnie. Oznacza to, że zmiana ta została zaakceptowana na poziomie języka, a jest to głęboki poziom akceptacji.

OCENY: ZMIANA KORZYSTNA CZY NIEKORZYSTNA

O bezpośrednią ocenę zmiany roku 1989 zapytano w sposób najbardziej ogólny z możliwych: zmiany ustroju nie nazywano i spytano, czy zdaniem badanego, była ona korzystna czy niekorzystna – dla Polski i czy wpłynęła w jakiś sposób, bezpośredni lub pośredni, korzystnie czy niekorzystnie na życie badanego. Uzyskane oceny pokazano w tabelach.

CZY, DZIŚ PO 20 LATACH, SĄDZI PAN(I), ŻE ZMIANA USTROJU W 1989 R. BYŁA OGÓLNIEM KORZYSTNA CZY NIEKORZYSTNA DLA POLSKI?	
zdecydowanie korzystna	23%
raczej korzystna	50%
raczej niekorzystna	13%
zdecydowanie niekorzystna	3%
<i>trudno powiedzieć</i>	11%

CZY ZMIANA W 1989 R. WPŁYNEŁA W JAKIŚ SPOSÓB, BEZPOŚREDNIO LUB POŚREDNIO, NA PANA(I) ŻYCIE?	
tak	53%
nie	35%
<i>trudno powiedzieć</i>	12%

CZY BYŁ TO WPŁYW OGÓLNIEM KORZYSTNY CZY NIEKORZYSTNY?		
	N=534*	N=1000
zdecydowanie korzystny	24%	13%
raczej korzystny	48%	25%
raczej niekorzystny	17%	9%
zdecydowanie niekorzystny	6%	3%
<i>trudno powiedzieć</i>	5%	3%

*osoby, które odpowiedziały, że zmiana w 1989 r. wpłynęła w jakiś sposób na ich życie.

Trzy czwarte (**73%**) badanych sądzi, że zmiana ustroju w 1989 r. była ogólnie korzystna, a kilkakrotnie mniej (16%) sądzi, że była niekorzystna dla Polski. Zwraca uwagę, że wśród ocen zdecydowanych, oceny negatywne występują nieproporcjonalnie rzadziej (3%) niż oceny pozytywne (23%). Bardzo pozytywne oceny są spotkane dosyć często, bardzo negatywne – całkiem wyjątkowo. Zwraca też uwagę odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” – jak na tak skomplikowane i dosyć już odległe w czasie zjawisko jak zmiana ustroju przed 20 laty, jest to dosyć niski odsetek.

Wyniki te pokazują, że społeczeństwo w zdecydowanej większości uznaje zmianę ustroju w 1989 roku za wydarzenie korzystne dla Polski. I to mimo że, jak pokazuje kolejna tabela dwa razy mniej (38%) badanych uważa, że zmiana ta wpłynęła na ich życie i że był to wpływ korzystny. Oznacza to, że wielu ludzi ocenia zmianę 1989 r. nie na podstawie tego, czego doświadczyli sami, ale na podstawie wiedzy i wyobrażeń ogólnych, przyłącza się do dominującej społecznie oceny roku 1989.

Wśród tej połowy badanych (53%), którzy sądzą, że zmiana w 1989 r. wpłynęła na ich życie, 72% widzi wpływ korzystny, a trzy razy mniej (23%) widzi wpływ niekorzystny. Podczas gdy 38% ludzi w całej badanej zbiorowości sądzi, że zmiana ustroju wpłynęła na ich życie, i że wpłynęła korzystnie, tylko 12% sądzi, że owszem wpłynęła, ale niekorzystnie.

Jakby zatem nie porównywać, na poziomie ocen akceptacja zmiany ustroju przez społeczeństwo jest posunięta bardzo daleko, dalej niż na poziomie językowym.

Ocena zmiany 1989 r. ma swoje społeczne zróżnicowanie. Pokazano je w kolejnej tabeli, będącej fragmentem tabel aneksowych .

Odp. w proc.

	Czy zmiana ustroju w 1989 r. była ogólnie korzystna czy niekorzystna dla Polski?		Czy zmiana w 1989 r. wpłynęła na Pana(i) życie? Czy był to wpływ ogólnie korzystny czy niekorzystny? N=534	
	Zdecydowanie korzystna	Raczej korzystna	Zdecydowanie korzystny	Raczej korzystny
Wiek				
15-19	32	41	28	72
20-29	29	42	51	42
30-39	29	52	30	56
40-49	21	54	23	50
50-59	19	54	13	41
60+	15	52	13	48
Miejsce zamieszkania				
wieś	18	42	21	45
miasto do 100 tys.	27	52	23	49
miasto 101-500 tys.	21	58	19	61
miasto 500+	34	57	41	36
Wykształcenie				
podstawowe, gimnazjalne	7	45	11	28
zasadnicze zawodowe	18	59	16	51
średnie i pomaturalne	23	50	23	54
licencjat, wyższe	43	44	44	48
Samoocena sytuacji materialnej				
dobra	43	44	51	43
średnia	19	50	19	55
zła	14	56	5	36

Odpowiedzi na pyt. o ocenę wpływu na własne życie liczone są w stosunku do badanych, którzy dostrzegli ten wpływ (N=534).

Takie czynniki jak wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, subiektywna sytuacja materialnej mają bardzo wyraźny różnicujący wpływ nie tyle na ocenę zmiany ustroju jako korzystnej czy niekorzystnej dla Polski, ile na *stanowczość* tego przekonania. Wraz z wiekiem stopniowo zmniejsza się (z 32 do 15%) odsetek przekonanych, że zmiana ta była dla Polski zdecydowanie korzystna. Wraz z wielkością miejsca zamieszkania odsetek ten natomiast rośnie (z 18% na wsi do 34% w wielkich miastach). Wręcz gwałtownie rośnie wraz z poziomem wykształcenia (z 7 do 43%) i samooceną własnej sytuacji materialnej (z 14 do 43%). Zatem ocenom zmian 1989 r. jako *bardzo* korzystnym dla Polski sprzyja młody wiek, mieszkanie w wielkim mieście, wykształcenie i dobra sytuacja materialna.

Takie same zależności zachodzą w przypadku oceny wpływu zmiany 1989 roku na własne życie. Ludzie młodszy, mieszkańcy wielkich miast, mający wyższe wykształcenie i znajdujący się w dobrej sytuacji materialnej wyraźnie częściej niż pozostali widzą korzystny wpływ zmiany ustrojowej na ich własne życie.

Skądinąd, z innych badań społecznych wiadomo, że ludzie mają skłonność do uogólniania własnych doświadczeń związanych ze zmianą ustrojową na sytuację całego kraju. Ci, którym się lepiej wiedzie, łatwiej dostrzegają korzystne skutki zmiany ustrojowej dla siebie, a potem i dla całego kraju, ale, co też pokazują badania, ci, którym się nie wiedzie silniej dostrzegają *niekorzystne* skutki, albowiem w wielkich i niezależnych od ich woli procesach społecznych znajdują wytłumaczenie dla swoich niepowodzeń.

P16. Jak Pani(i) najczęściej nazywa ustrój, który istniał w Polsce do 1989 roku?

		Dane w proc.										LICZBA OSÓB
		Komuna (komuna, za komuny)	Komunizm (komunizm, ustrój komunistyczny, czasy komunist., komuchy)	Socjalizm (socjalizm, ustrój socjalistyczny, realny socjalizm)	PRL (PRL, ustrój PRL-owski, Polska Ludowa)	Dobry ustrój (dobre czasy, było lepiej, nie był taki zły, "za Gierka")	Zły ustrój (bandycki, totalitarny, sowiecki, niewola)	Demokracja (demokracja ludowa, socjalistyczna)	Inne	Nie wiem, nie pamiętam, trudno powiedzieć	Brak odpowiedzi	
OGÓŁEM		32	29	12	5	7	3	0	3	13	0	1000
PŁEĆ	mężczyźni	33	31	12	5	5	3	1	3	11	1	477
	kobiety	32	27	11	5	8	3	0	3	15	0	523
WIEK	15-19 lat	26	44	2	3				1	23		81
	20-29 lat	32	27	3	5	1	3		1	29		195
	30-39 lat	26	28	14	8	4	4		8	14	1	171
	40-49 lat	42	29	12	4	6	2	1	1	5	2	154
	50-59 lat	40	26	18	2	9	2		1	5	0	179
	60 lat lub więcej	27	28	15	6	16	5	1	3	6	0	219
WYKSZTAŁCENIE	podstawowe, gimnazjalne	30	34	12	3	11	3		4	11	0	164
	zasadnicze zawodowe	34	27	9	4	11	3		4	13		262
	średnie i pomaturalne	37	24	13	4	5	4	1	2	12	1	332
	licencjat, wyższe	25	31	20	10	3	2	1	3	10	1	129
	jeszcze się uczy	29	36	4	5		2		1	24		112
MIEJSCE ZAMIESZKANIA	wieś	40	26	10	4	7	1	0	3	14		379
	miasto do 100 tys.	26	34	8	5	8	3	0	3	14	1	325
	miasto 101-500 tys.	33	24	13	7	6	5	1	2	12		176
	miasto pow. 500 tys.	25	29	26	6	7	5	1	3	8		120
REGION	małopolski	41	26	14	2	5	2		4	10		149
	wschodni	28	26	15	5	6	8		3	15	2	98
	katowicki	26	32	10	3	9	4		1	17	2	157
	dolnośląski	35	25	12	8	4	5		5	10		105
	wielkopolski	33	29	9	8	10	2	0	6	10		126
	pomorski	44	29	5	2	5	1	1	0	16		157
	centralny	23	32	17	8	8	1	1	3	13		207
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA	pracuje zawodowo	33	30	14	5	5	3	0	3	12	1	465
	nie pracuje zawodowo	32	28	10	5	9	3	0	2	14	0	535
GRUPA SPOŁECZNO-ZAWODOWA	kierownicy i specjaliści	24	34	23	7	3	4	2		8	2	83
	prywatni przedsiębiorcy	32	21	21	3	2	11		14	6		34
	pracownicy administracji i usług	32	27	16	4	5		0	2	15	2	158
	robotnicy	36	33	7	6	5	4		5	9		143
	rolnicy	42	27	4	1	6			2	22		47
	gospodynie domowe	35	14	7	8	6	3		10	16		51
	emeryci i renciści	32	29	13	5	12	4	1	3	6	0	273
	uczniowie i studenci	29	36	4	5		2		1	24		112
	bezrobotni	35	23	10	3	10	2			23		99
SAMOCENA SYTUACJI MATERIALNEJ	dobra	32	36	8	3	2	5	1	3	13	1	214
	średnia	31	27	13	6	7	2	0	3	14	0	625
	zła	40	26	13	4	14	3		0	8	0	161
STOSUNEK DO WIARY	wierzący i regularnie praktykujący	34	30	10	5	8	3	0	2	11	0	498
	wierzący i nieręgi, praktykujący	30	28	13	4	6	3	0	4	16	1	367
	wierzący lecz niepraktykujący	31	25	14	6	6	5		3	12		112
	niewierzący	29	23	5	13	7	4	9		14		22
POGLĄDY POLITYCZNE	lewicowe	28	35	12	9	14	2	1	1	9		78
	centrolewicowe	27	24	23	8	4	3	3	10	7	2	75
	centroprawicowe	44	26	11	4	8	3	0	0	6	1	112
	prawicowe	35	36	12	3	3	3		3	6	1	201
	trudno powiedzieć	31	26	10	5	8	3	0	3	19	0	534
ZAIINTERESOWANIE POLITYKĄ	w ogóle się nie interesuje	34	23	8	4	7	2		5	20	0	244
	raczej się nie interesuje	31	30	13	4	6	3	0	2	14	1	419
	raczej się interesuje	32	32	13	7	8	3	1	2	8		288
	bardzo się interesuje	36	30	12	7	8	3		2	4	3	49
AKTUALNE PREFERENCJE WYBORCZE	PO	27	32	17	10	4	4	1	4	8		192
	PSL	32	44	6	5				6	19		16
	PIS	31	40	12	2	1	5		2	7	1	93
	Sojusz Lewicy Demokratycznej	18	29	11	13	18	4	6		2		33
	żadna	76				24						2
	inne	37	27	17	7	10	2		8	4		49
	niezdecydowani	37	29	10	3	6	2		1	15		125

P17. Jak Pani(i) najczęściej nazywa ustrój, który istnieje w Polsce, teraz, od 1989 roku?

		Dane w proc.														LICZBA OSÓB		
		Demokracja (demokracja, a ustrój demokratyczny)	Niby-demokracja (pseudo-demokracja, demokracja niepełna, zwiariowana)	Kapitalizm (kapitalizm, ustrój kapitalistyczny; bez określeń negatywnych)	Dziki kapitalizm (wyzysk, zdzierstwo, wolna amerykanka, bieda, bezrobocie)	Wolna Polska (Wolna Polska, wolność)	Solidarność (Solidarność, ustrój solidarnościowy)	Żyły ustrój (żelazne rządy, bezprawie, karierowicze, banda, anarchia)	Balagan (chaos, działość)	IV Rzeczpospolita (IV RP, Kaczyński)	Postkomunizm (komuna, rządzą, socjalizm, postkomuna)	Nie wiadomo co to jest, nie wiadomo co to jest, trudno nazwać (nazwać)	Inne	III Rzeczpospolita (Rzeczpospolita)	Nie wiem, nie nazywam, trudno powiedzieć		Brak odpowiedzi	
OGÓLEM		36	4	12	4	2	2	8	2	0	4	2	5	1	21	0	1000	
PLEĆ	mężczyźni	37	5	13	4	1	1	8	2	0	3	2	5	2	21	1	477	
	kobiety	36	3	12	3	2	3	8	1	0	5	1	6	1	21	0	523	
WIEK	15-19 lat	49		7		1	4				1		3	2	34		81	
	20-29 lat	43	2	8	4	0		3	1		2	1	6	0	30		195	
	30-39 lat	40	8	11	3	1	1	6	2		5	1	8	2	19	1	171	
	40-49 lat	39	3	13	3	3	2	6	2		5	2	4	0	19	2	154	
	50-59 lat	27	4	20	4	1	2	15	4	1	6	1	5	3	14	0	179	
	60 lat lub więcej	29	4	13	7	3	4	11	2	2	5	3	5	0	17		219	
WYKSZTAŁCENIE	podstawowe, gimnazjalne	30	4	6	5	2	4	14	1	1	3	3	4	0	28		164	
	zasadnicze zawodowe	32	5	14	2	1	1	10	1	1	5	1	8	1	23		262	
	średnie i pomaturalne	35	3	15	6	3	2	8	4		3	2	5	2	17	1	332	
	licencjat, wyższe	46	5	15	4	1	1	3	2		8	1	4	2	11	1	129	
	jeszcze się uczy	50	1	10		1	3				1		6	1	28		112	
MIEJSCE ZAMIESZKANIA	wieś	38	4	12	5	2	2	7	1	1	3	1	5	1	23	0	379	
	miasto do 100 tys.	34	5	9	3	3	1	10	2		4	3	7	2	22	1	325	
	miasto 101-500 tys.	36	4	12	4	1	2	9	3		5	1	5	2	20		176	
	miasto pow. 500 tys.	39	0	24	2	1	3	3	4	2	8	1	3	1	12		120	
REGION	małopolski	41	7	10	3	3		7	1		4	0	7	1	19		149	
	wschodni	40	4	17	2	6	3	5		1	2	3	6	1	15	2	98	
	katowicki	32	3	9	6	1	1	15	5		5	1	6		19	2	157	
	dolnośląski	45	2	11	2		3	6	3		1		5	2	25		105	
	wielkopolski	37	3	13	7	1	0	7	2	2	8	5	10		10		126	
	pomorski	33	4	13	3	1	2	6	1	1	0	1	3	5	30		157	
	centralny	33	3	15	4	1	3	7	2		7	2	2	0	24	0	207	
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA	pracuje zawodowo	38	4	13	4	2	1	5	2	0	5	1	5	1	22	1	465	
	nie pracuje zawodowo	35	4	12	4	2	3	10	2	1	3	2	6	2	20		535	
GRUPA SPOŁECZNA - ZAWODOWA	kierownicy i specjaliści	48	6	18	3			4			10		3		9	2	83	
	prywatni przedsiębiorcy	21	15	17	2	4		3	3		6		10		21		34	
	pracownicy administracji usług	37	2	14	3	1	1	4	1		4	1	2	1	28	2	158	
	robotnicy	39	4	10	5	1		8	2		2	2	8	0	22		143	
	rolnicy	35		10	2	6	7	5	3	2	7	3	2	2	23		47	
	gospodynie domowe	31			2	7	3		14			8		16	4	21		51
	emeryci i renciści	28	4	14	7	2	3	13	3	1	4	3	5	2	16		273	
	uczniowie i studenci	50	1	10		1	3				1		6	1	28		112	
	bezrobotni	37	6	12	2	1	2	9	3		1	3	3	1	24		99	
SAMOCENA SYTUACJI MATERIALNEJ	dobra	38	3	17	3	2	2	2	1		8	0	3		22	1	214	
	średnia	37	4	10	4	2	2	8	2	1	3	2	7	1	22	0	625	
	zła	34	5	14	6	1	2	15	3		3	3	4	4	15		161	
STOSUNEK DO WIARY	wierzący i regularnie praktykujący	37	4	13	4	2	2	9	1	1	3	2	5	2	19		498	
	wierzący i niereg. praktykujący	34	3	12	4	1	2	7	2		6	1	6	0	25	1	367	
	wierzący lecz niepraktykujący	42	6	9	1	4	2	5	4		2	2	4	2	19	0	112	
	niewierzący	21	2	21	2	2	2	5	7		12	8	5		18		22	
POGLĄDY POLITYCZNE	lewicowe	37	6	10	5	1	2	12	7		10	1	2	1	15		78	
	centrolewicowe	39	7	21	2	0	1	4	4		2	0	6	1	13	2	75	
	centroprawicowe	35	7	16	4	0	2	12	2		5	1	5	4	11	1	112	
	prawicowe	44	5	14	7	2		4			5	2	6	1	12	1	201	
	trudno powiedzieć	33	2	10	3	2	3	8	2	1	3	2	6	1	28		534	
ZAINTERESOWANIE W POLITYCE	w ogóle się nie interesuje	29	3	8	3	2	3	7	1		4	2	6	0	33		244	
	raczej się nie interesuje	39	4	13	4	1	1	9	3	0	3	1	5	1	20	1	419	
	raczej się interesuje	39	4	14	5	3	2	8	2	1	5	2	6	1	14	0	288	
	bardzo się interesuje	39	3	19	1	1	2	3			5	1	10	9	5	3	49	
AKTUALNE PREFERENCJE WYBORCZE	PO	42	3	19	1	2	1	2	0	1	7	1	6	1	15	0	192	
	PSL	56		11				6		6	14	6			13		16	
	PIS	38	10	14	3	1		8	1		7	2	4	1	19	1	93	
	Sojusz Lewicy Demokratycznej	38	10	16	1		4	5	7			2	2		17		33	
	żadna							24	22						54		2	
	inne	42	10	7	3	1	2	6	2		12	3	9	1	4		49	
	niezdecydowani	42	2	11	3	2	6	4	1		2	1	5		25		125	

P18. Czy, dziś po 20 latach, sądzi Pan(i), że zmiana ustroju w 1989 roku była ogólnie korzystna czy niekorzystna dla Polski?

		Dane w proc.					LICZBA OSÓB
		zdecydowanie korzystna	raczej korzystna	raczej niekorzystna	zdecydowanie niekorzystna	trudno powiedzieć	
OGÓLEM		23	50	13	3	11	1000
PLEĆ	mężczyźni	26	51	11	3	8	477
	kobiety	20	48	14	3	14	523
WIEK	15-19 lat	32	41	9		18	81
	20-29 lat	29	42	12	0	17	195
	30-39 lat	29	52	10	1	8	171
	40-49 lat	21	54	13	2	10	154
	50-59 lat	19	54	12	8	8	179
	60 lat lub więcej	15	52	19	4	10	219
WYKSZTAŁCENIE	podstawowe, gimnazjalne	7	45	28	6	14	164
	zasadnicze zawodowe	18	59	11	3	9	262
	średnie i pomaturalne	23	50	13	2	11	332
	licencjat, wyższe	43	44	3	3	7	129
	jeszcze się uczy	36	40	6		18	112
MIEJSCE ZAMIESZKANIA	wieś	18	42	20	3	17	379
	miasto do 100 tys.	27	52	9	4	9	325
	miasto 101-500 tys.	21	58	11	1	8	176
	miasto pow. 500 tys.	34	57	3	2	5	120
REGION	małopolski	20	54	11	1	14	149
	wschodni	23	41	15	5	15	98
	katowicki	13	65	13	2	7	157
	dolnośląski	31	37	14	6	11	105
	wielkopolski	27	45	19	2	7	126
	pomorski	29	47	12	1	11	157
CENTRALNY	centralny	23	50	9	5	13	207
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA	pracuje zawodowo	26	50	12	2	10	465
	nie pracuje zawodowo	21	49	13	4	13	535
GRUPA SPOLECZNO - ZAWODOWA	kierownicy i specjaliści	43	40	4	4	8	83
	prywatni przedsiębiorcy	25	67		2	6	34
	pracownicy administracji i usług	18	59	10	1	12	158
	robotnicy	28	48	17	2	5	143
	rolnicy	15	35	28	3	19	47
	gospodynie domowe	32	45	8	2	13	51
	emeryci i renciści	15	52	17	6	10	273
	uczniowie i studenci	36	40	6		18	112
bezrobotni	15	55	14	4	13	99	
SAMOCENA SYTUACJI MATERIALNEJ	dobra	43	44	7	2	4	214
	średnia	19	50	14	2	14	625
	zła	14	56	15	7	9	161
STOSUNEK DO WIARY	wierzący i regularnie praktykujący	25	46	14	3	11	498
	wierzący i niereg. praktykujący	17	57	11	2	13	367
	wierzący lecz niepraktykujący	31	45	11	3	10	112
	niewierzący	38	38	14	4	5	22
POGLĄDY POLITYCZNE	lewicowe	16	57	19	6	3	78
	centrolewicowe	38	44	9	1	8	75
	centroprawicowe	37	46	8	5	4	112
	prawicowe	34	48	12	1	5	201
	trudno powiedzieć	15	51	14	3	17	534
ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ	w ogóle się nie interesuje	12	52	15	4	18	244
	raczej się nie interesuje	22	52	11	2	13	419
	raczej się interesuje	29	48	16	3	5	288
	bardzo się interesuje	52	34		8	6	49
AKTUALNE PREFERENCJE WYBORCZE	PO	42	49	4	1	5	192
	PSL	17	46	12	19	6	16
	PiS	30	55	7	2	6	93
	Sojusz Lewicy Demokratycznej	22	67	6	5		33
	żadna		76	24			2
	inne	25	44	25		5	49
	niezdecydowani	20	52	11	2	15	125

P19. Czy zmiana w 1989 roku wpłynęła w jakiś sposób, bezpośredni lub pośredni, na Pana życie?

		Dane w proc.			LICZBA OSÓB
		tak	nie	trudno powiedzieć	
OGÓŁEM		53	35	12	1000
PLEĆ	mężczyźni	54	34	13	477
	kobiety	53	35	12	523
WIEK	15-19 lat	25	48	27	81
	20-29 lat	37	44	20	195
	30-39 lat	58	33	9	171
	40-49 lat	68	23	8	154
	50-59 lat	67	26	7	179
	60 lat lub więcej	54	37	9	219
WYKSZTAŁCENIE	podstawowe, gimnazjalne	49	36	15	164
	zasadnicze zawodowe	59	29	12	262
	średnie i pomaturalne	55	35	9	332
	licencjat, wyższe	65	28	7	129
	jeszcze się uczy	27	51	22	112
MIEJSCE ZAMIESZKANIA	wieś	51	35	14	379
	miasto do 100 tys.	58	35	7	325
	miasto 101-500 tys.	54	33	12	176
	miasto pow. 500 tys.	47	33	20	120
REGION	małopolski	50	37	13	149
	wschodni	62	26	13	98
	katowicki	55	37	8	157
	dolnośląski	64	25	11	105
	wielkopolski	43	43	13	126
	pomorski	56	34	10	157
	centralny	49	34	16	207
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA	pracuje zawodowo	60	30	10	465
	nie pracuje zawodowo	48	38	14	535
GRUPA SPOŁECZNO - ZAWODOWA	kierownicy i specjaliści	70	18	12	83
	prywatni przedsiębiorcy	64	35	1	34
	pracownicy administracji i usług	59	34	7	158
	robotnicy	52	32	15	143
	rolnicy	66	28	6	47
	gospodynie domowe	55	23	22	51
	emeryci i renciści	53	38	9	273
	uczniowie i studenci	27	51	22	112
SAMOCENA SYTUACJI MATERIALNEJ	dobra	57	31	12	214
	średnia	50	38	12	625
	zła	63	25	12	161
STOSUNEK DO WIARY	wierzący i regularnie praktykujący	53	36	11	498
	wierzący i niereg. praktykujący	54	32	14	367
	wierzący lecz niepraktykujący	52	38	10	112
	niewierzący	60	34	6	22
POGLĄDY POLITYCZNE	lewicowe	40	56	4	78
	centrolewicowe	54	42	4	75
	centroprawicowe	71	27	3	112
	prawicowe	56	36	9	201
	trudno powiedzieć	51	31	18	534
ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ	w ogóle się nie interesuje	46	37	16	244
	raczej się nie interesuje	54	33	13	419
	raczej się interesuje	56	35	9	288
	bardzo się interesuje	67	33		49
AKTUALNE PREFERENCJE WYBORCZE	PO	61	29	10	192
	PSL	53	47		16
	PiS	61	30	9	93
	Sojusz Lewicy Demokratycznej	53	40	8	33
	żadna	76	24		2
	inne	34	56	10	49
niezdecydowani	49	27	24	125	

P20. Czy był to wpływ ogólnie korzystny czy niekorzystny?

		Dane w proc.					LICZBA OSÓB
		zdecydowanie korzystny	raczej korzystny	raczej niekorzystny	zdecydowanie niekorzystny	trudno powiedzieć	
OGÓLEM		24	48	17	6	5	534
PŁEĆ	mężczyźni	29	47	14	6	5	256
	kobiety	19	50	20	7	4	278
WIEK	15-19 lat	28	72				20
	20-29 lat	51	42	4	1	2	72
	30-39 lat	30	56	6	3	4	99
	40-49 lat	23	50	20	4	4	105
	50-59 lat	13	41	25	13	8	119
	60 lat lub więcej	13	48	26	9	4	118
WYKSZTAŁCENIE	podstawowe, gimnazjalne	11	29	42	15	3	80
	zasadnicze zawodowe	16	51	20	5	7	156
	średnie i pomaturalne	23	54	12	6	4	183
	licencjat, wyższe	44	48	2	3	3	85
	jeszcze się uczy	43	53	5			30
MIEJSCE ZAMIESZKANIA	wieś	21	45	22	8	4	194
	miasto do 100 tys.	23	49	14	9	5	188
	miasto 101-500 tys.	19	61	14	2	4	96
	miasto pow. 500 tys.	41	36	13	2	8	57
REGION	małopolski	34	31	26	7	3	75
	wschodni	19	44	24	13	1	61
	katowicki	11	72	13	2	2	87
	dolnośląski	33	36	15	13	4	67
	wielkopolski	24	51	12	1	13	55
	pomorski	24	55	13	3	4	88
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA	pracuje zawodowo	31	50	12	3	4	279
	nie pracuje zawodowo	15	47	23	10	5	255
GRUPA SPOLECZNO - ZAWODOWA	kierownicy i specjaliści	43	48	4	2	3	58
	prywatni przedsiębiorcy	54	38	5	3		22
	pracownicy administracji i usług	18	63	12	2	4	93
	robotnicy	35	45	7	5	7	75
	rolnicy	22	34	43	2		31
	gospodynie domowe	29	40	14	11	6	28
	emeryci i renciści	10	48	27	11	4	145
	uczniowie i studenci	43	53	5			30
SAMOCENA SYTUACJI MATERIALNEJ	dobra	51	43	3	2	1	121
	zła	5	36	35	18	6	102
STOSUNEK DO WIARY	wierzący i regularnie praktykujący	24	42	23	8	4	263
	wierzący i niereg. praktykujący	21	59	12	4	5	199
	wierzący lecz niepraktykujący	28	50	11	8	3	58
	niewierzący	50	26	5	5	14	13
POGLĄDY POLITYCZNE	lewicowe	22	35	27	15	1	32
	centrolewicowe	29	49	13	5	5	41
	centroprawicowe	35	47	14	4		79
	prawicowe	34	49	9	6	2	112
	trudno powiedzieć	15	50	21	6	7	271
ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ	w ogóle się nie interesuje	16	55	17	8	4	113
	raczej się nie interesuje	22	49	19	3	7	226
	raczej się interesuje	28	46	17	8	1	162
	bardzo się interesuje	39	37		20	4	33
AKTUALNE PREFERENCJE WYBORCZE	PO	42	46	7	3	3	118
	PSL	13	41	42	4		9
	PiS	37	37	15	7	3	57
	Sojusz Lewicy Demokratycznej	12	71	17			17
	żadna		28	72			2
	inne	13	61	12	3	10	16
	niezdecydowani	21	54	14	3	8	61